

תפילין חרוצות/ידידיה אביחי

א. הסבר הגמרות

דברי הגמרא בעניין גודל התפילין של ראש

הנה באגדות החורבן בגיטין אמרו חז"ל (נז-נח): "אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן: ארבעים סאה קצוצי תפילין נמצאו בראשי הרוגי ביתר. רבי ינאי ברבי ישמעאל אמר: שלש קופות של ארבעים ארבעים סאה. במתניתא תנא: ארבעים קופות של שלש סאין. ולא פליגי: הא דרישא, הא דדרעא. ופירש רש"י: "דרעא – ארבעים סאה, ודרישא שהם גדולים ד' בתים בכל קציצה – הוּו ג' זימני ארבעים סאה. וא"ת ד', לא היא, שבית אחד של זרוע גדול מאחד מבתי הראש לפי שכאן כל ארבע פרשיות בבית אחד ובשל ראש פרשה אחת בבית אחד, ומ"מ דפוס של ראש מתוך שצריך לחלק הבתים ולהיות ריוח ביניהן וקבועין על מושב אחד הוצרך המושב להיות רחב והוי על אחד שלשה שבזרוע".

מאגדה זו ופירוש רש"י לדבריה, ברור הדבר שבזמנם תפילין של ראש היו גדולות פי שלש מתפילין של יד, והרווח שבין הבתים בתפילין של ראש היה גדול מאוד, ואף מהתפילין החרוצות שבזמנינו. ובספר הלכות קצובות כתב (שימוש תפילין ועשייתן): "ולהיות בין שן ושן רוח חצי אצבע". וכן הובא במדרש (שכל טוב בבור) פרשת בא פרק יג – חובר בתחילת תקופת הראשונים), ובשבה"ל ב"ענין תפילין שימוש תפילין ועשייתן של רש"י ז"ל". ואולם, יש לנו לברר מהו הדבר המעכב בתפילין ומה אינו מעכב, שכן ייתכן שאע"פ שבזמנם היו התפילין מופרדות לגמרי – אין זה מעכב מדינא.

---

1. ייתכן אולי לדחות, שהסיבה שזה היה גדול לא היתה בגלל הרווחים, אלא בגלל שצריך לעשות את הבתים יותר גדולים כדי להצליח להכניס לתוכם את הפרשיות, וזאת לעומת תפילין של יד שזה רק פרשיה אחת, שאפשר לעשות יותר קטן. אולם לכאורה קשה לומר שזה גדול עד כדי פי שלש! לכן נראה שבאמת היו רווחים בין הבתים.

דברי הברייתא בדין החריצים

איתא בגמרא (מנחות לד:): "ת"ר: יכול יכתבם על ארבעה עורות ויניחם בארבעה בתים בארבעה עורות? ת"ל: ולזכרון בין עיניך, זכרון אחד אמרתי לך ולא ב' וג' זכרונות, הא כיצד? כתבן על ארבעה עורות ומניחן בארבעה בתים בעור אחד, ואם כתבן בעור אחד והניחן בארבעה בתים – יצא; וצריך שיהא ריוח ביניהן דברי רבי, וחכ"א אינו צריך; ושויין שנותן חוט או משיחה בין כל אחת ואחת; ואם אין חריצן ניכר – פסולות". ויש לברר מהי המחלוקת בדין "וצריך שיהא ריוח ביניהן", ועל בסיס זה יש לברר מהי הכוונה ומהי המשמעות ב"שויין שנותן חוט או משיחה", וב"אין חריצן ניכר".

הסבר רש"י וסיעתו למחלוקת רבי וחכמים ולהמשך הברייתא

הנה, נחלקו הראשונים על מה מוסבת מחלוקת רבי וחכמים. רש"י כתב (ד"ה וצריך שיהא, ע"פ השטמ"ק): "וצריך שיהא ריוח בין הפרשיות כשיכתבם על עור אחד, כדי שתהא פרשה אחת בבית אחד, כשיניחם בתוך הד' בתים של עור האחד". ולדבריו עולה שהמחלוקת היא שבמציאות שכותבים את הפרשיות על קלף אחד לפי רבי יש צורך שכל פרשיה תהיה בתוך הבית שלה, אך לפי חכמים אין צורך בכך, ומספיק שחלק יהיה בפנים וחלק יהיה בחוץ. ובפסקי הרי"ד מסביר ג"כ את המחלוקת כך, וז"ל: "וצריך שיהא ריוח ביניהן דברי רבי, וחכמים אומרים אינו צריך; פירוש: שיהא ריוח בין דף לדף כדי שכל הכתיבה תיכנס בתוך הבית ולא תישאר מן הכתיבה חוץ לבתים כלל, וחכמים אומרים אינו צריך, שאע"פ שתישאר מן הכתיבה חוץ לבתים אין בכך כלום, שהרי עתיד לכסות עליהן עור מלמטה והיא הנקראת תיתורא, ואותו עור יכסה אותם". וכיר"ב פירשו ראשונים נוספים.

ועל בסיס זה מתפרש המשך הגמרא כך: אע"פ שרבי וחכמים נחלקו האם צריך לתת רווח בתוך הפרשיות, גם חכמים מודים שמבחוץ יש צורך שיהא ניכר ההבדל בין הבתים, ויש צורך להעביר חוט ומשיחה כדי שיהיה היכר, וכך כתב רש"י: "שנותן חוט או משיחה - בין כל בית ובית", ומשמע שהעיסוק הוא בחלק החיצוני, ולא בפרשיות שבפנים.

וממשיכה הברייתא ואומרת שאם הרווח לא ניכר – התפילין פסולות, ובפשטות דינים אלו מוסבים גם על מקרה שבו ארבעת הפרשיות בקלפים נפרדים (ועיין בהערה²).

הסבר התוס' והרא"ש ודין בו

והנה כתב הרא"ש (הל' תפילין סי' ב): "פירוש ושיון שנותן חוט וכו', אף על גב דרבנן אמרי דא"צ ריוח ביניהם – מודו דאם כתבן בעור אחד שצריך להעביר חוט או משיחה בין בית לבית. ויש שעושים כן אפילו כשהן כתובין בד' עורות ואמרי דארישא נמי קאי כשכתבן בד' עורות, אבל לשון 'ושיון' משמע שקאי אמאי שנחלקו בו. ואם אין חריצן ניכר מילתא באפי נפשיה הוא שבכל תפילין צריך שיהא חריצן שבין בית לבית ניכר מבחוץ". וכן התוספות כתבו בזה"ל (ד"ה ושיון): "ושיון שנותן חוט או משיחה בין כל אחת – היינו דוקא בכתובות בעור אחד, אבל בד' עורות לא, ויש נוהגין אפי' בד' עורות". וכדבריהם כתבו ראשונים נוספים.

ואמנם לענ"ד הדברים לא כ"כ ברורים, שכן אם המדובר בברייתא הוא על הנראות החיצונית, אזי מדוע דוקא בעור אחד צריך חוט או משיחה – ומאי שנא מתפילין העשויות עם ארבעה קלפים? ואפשר לומר תיאורטית שכיון שמבפנים זה לא טוב אז צריך היכר מסויים מבחוץ וזה בשביל האדם עצמו ואה"נ שזה לא מעכב, אך לענ"ד זה דחוק, וצע"ע. ואכן מדברי הרמב"ם (פ"ג ה"א, ה"ד לקמן) שלא חילק משמע שהמדובר הוא גם על תפילין העשויות מארבעה קלפים, וכ"כ להדיא התרומה (סי' רי) ועוד. ונראה שיש להסביר כפי שהסברנו לעיל בדברי רש"י, שהיחס בין הרישא והסיפא הוא שברישא נחלקו בדין עשיית פנים התפילין – האם צריך להיראות כמה שיותר כמו תפילין של ארבעה קלפים, והסיפא מנגידה שבדין הנראות החיצונית כו"ע שיון שצריך ניכרות והפרדה – וכמו בתפילין רגילות של ארבעה קלפים.

ואולם מ"מ אף הרא"ש כתב מפורש, שהדין שאם לא ניכר החריץ התפילין פסולות – הוא גם במקרה שנכתבו בארבעה קלפים, ודין זה נכון תמיד.

2. הסיבה שכך כתבתי למעלה היא שלכאורה מסברא לא ברור כ"כ מדוע לומר שמדובר דוקא בקלף אחד, שכן אם אכפת לנו כיצד התפילין נראות מבחוץ – אז גם בארבעה קלפים צריך שהחריץ יהיה ניכר, ואם אכפת לנו איך נראה מבפנים – אז מדוע להכשיר במקרה של קלף אחד. ולכן צ"ל בפשטות, שמבפנים לא כ"כ משנה, אלא מבחוץ משנה. אך עיין לקמן בדברי התוס' והרא"ש.

הסבר רבינו יהונתן מלוניל

והנה, רבינו יהונתן כתב להסביר את מחלוקת רבי וחכמים אחרת מדברי הראשונים הנ"ל, ולדבריו המחלוקת איננה בין הפרשיות, אלא בצורת הבתים עצמם, וז"ל (ו): בדפי הר"ף: "וצריך ליתן ריוח ביניהן בין בית ובית – שיהיה אויר בין בית לבית שיוכלו להתרחב הרבה זו מזו. וחכמים אומרים אינו צריך כל כך, אלא סגי בחוט או משיחה [בין] כל אחד ואחד כדמפרש ואזיל. ואם [אין] חריצן ניכר, כלומר ואם החריץ שבין כל בית ובית אינו ניכר מבחוץ – פסולה, אף על פי שעשה מבפנים, כיון [שאינו] ניכר מבחוץ". והיינו שלשיטתו המחלוקת היא ברווח שצריך להיות בין הבתים, שלפי רבי צריך רווח גדול ולפי חכמים די ברווח קטן שאפשר להעביר בו חוט או משיחה. ולפי הסבר זה, צ"ל שמה שאמרה הגמרא "ושוין שנותן חוט או משיחה בין כל אחת ואחת; ואם אין חריצן ניכר – פסולות" זהו בעצם הסבר של שיטת חכמים, שמה שחכמים אמרו ש"אינו צריך", אין הכוונה שלא צריך בכלל, אלא הכוונה שלא צריך הרבה, אלא מספיק חוט או משיחה, וכמו שכתב ר"י מלוניל להדיא.

ולכאורה, יש קושי גדול בהסבר הזה, כי לפ"ז יוצא שבעצם כל מה שכתוב "ושוין" וכו' זה לא לדעת רבי, אלא זו רק דעת חכמים, ומה שכתוב "ושוין" הכוונה שחכמים הם 'מודים במקצת' לרבי, וזה לכאורה דוחק גדול, שהרי בכל מקום שכתוב "ושוין" הכוונה שכו"ע מודו בכך! ואמנם ייתכן שכוונתו היא שרבי וחכמים שוים בדין שצריך לשים חוט בפועל בין הבתים, וכדלקמן, וא"כ אתי שפיר.

ומ"מ גם להסבר זה, הדין שהחריץ צריך להיות ניכר – נכון הוא בכל מקרה.

הסבר רבינו שמחה בדומה להסבר רבינו יהונתן

והנה, האו"ז בשם רבינו שמחה פירש (ח"א הלכות תפילין סימן תקנז) כעיקרון של דברי ר"י מלוניל – שמחלוקת רבי וחכמים היא על הבתים ולא על הפרשיות, אלא שמסביר שרבי מצריך רווח קטן ורבנן לא מצריכים רווח כלל, וז"ל: "פירוש: וצריך שיהא ריוח קצת בין בית לבית, וחכמים אומרים א"צ. וחכמים קי"ל דאין הלכה כרבי מחביריו". ויש צד לומר שפירוש זה נוח מאוד בגמרא, שכן לפי פירוש זה עולה שהברייתא התייחסה למקרה שכתב בקלף אחד רק במשפט אחד, ושאר הברייתא מ-"וצריך שיהא רוח ביניהם" וכו' – חוזר בחזרה למקרה רגיל של ארבעה קלפים. והסבר זה מתיישב בצורה חלקה

ונוחה בלשון, ולענ"ד יש בכך צד שיותר מיושב מאשר הסבר רש"י שמחלוקת רבי וחכמים היא כמה הפרשיות צריכות להיות בתוך הבית.

והנה, צ"ע האם כוונתו היא שלפי חכמים כלל לא צריך רווח בין הבתים ואפשר ממש להדביק ולהצמיד אותם, או שמא הכוונה שלפי רבי צריך שיהיה לפחות קצת רווח שממש ברור, ולפי חכמים אמנם יש צורך ברווח בין הבתים, אך לא צריך שיהיה ממש ברור אלא מספיק שיהיה "ניכר" היינו שיראו בצורה מינימאלית שקיים כאן רווח. ונראה שמהמשך דבריו מוכח כאפשרות השניה, שכן כך כתב להסביר את המשך הגמרא: "ושוין שנותנין חוט או משיחה בין כל אחת ואחת. פי' ושוין שכשמניחין בד' בתים **שצריך ליתן חוט או משיחה בין כל בית ובית משום הפרש** ותוכף החוט או המשיחה בעור שתחת הבתים. ואם אין חריצן ניכר היינו הפסק שבין הבתים שהוא כעין חריץ לבית עצמו קרוי חריץ". ומדבריו שמסביר שכ"ע מודים שצריך לתת חוט ומשיחה משום הפרש – מוכח שבעצם מבין שכ"ע מודו שלפחות רווח כמו חוט ומשיח יש צורך לעשות בין בית לבית, וא"כ צ"ל שלא התכוון להכשיר תפילין דבוקות וצמודות לגמרי עד שלא מבחינים שיש רווח ביניהם.

סיכום: א"כ נמצינו למדים שכל הראשונים בהסבר הגמרא הזו מודים שמהברייתא עולה במפורש שיש צורך בפועל שיהיה החריץ ניכר, ואם החריץ לא ניכר – התפילין פסולות, ונחלקו רק בשאלה על מה נחלקו רבי ורבנן, ועל מה נאמר הדין של "חוט ומשיחה".

מחלוקת הראשונים בדין "צריך שיגיע חריץ עד מקום התפר"

והנה, עוד איתא בהמשך הגמרא (לה.): "ואמר רב חננאל אמר רב: תיתורא דתפילין - הלכה למשה מסיני. מעברתא דתפילין - הלכה למשה מסיני. ואמר אביי: ש"ן של תפילין - הלכה למשה מסיני. וצריך שיגיע חריץ למקום התפר; רב דימי מנהרדעא אמר: כיון דמנכר לא צריך". וגם בגמרא זו יש לברר האם החריץ המדובר הוא הרווח שבין הבתים או שמא מוסב הוא על דין אחר.

והנה, ראשונים רבים נקטו שהמדובר הוא על הבתים שצריכים להיות מופרדים עד התיתורא. כ"כ רש"י; הערוך (ערך חריץ ראשון); הרמב"ם (פ"ג ה"א); רבינו אליקים [מובא באו"ז (סי' תקסג) ובאגור (הל' תפילין סי' עג)]; נימוקי יוסף (הל"ק על הר"ף); פסקי הר"ד (מנחות לה.), וכן משמע ביראים (סי' שצט).

ויש מהראשונים שפירשו שזה מדובר על השין של התפילין, שצריך שהשין תגיע עד התפר. כ"כ העיטור (הל' תפילין שער ראשון ח"ג דף נח), ורבינו שמחה המובא באו"ז ובאגור (שם).

והרבה ראשונים הביאו את שתי הדעות אשכול (הל' תפילין סי' נו), תרומה (סי' רח), סמ"ג (עשין כב), רא"ש (הל' תפילין סי' ח), רבינו ירוחם (נתיב יט ח"ד), מרדכי (הל' תפילין רמז תתקסט), סמ"ק (עשין קנג), או"ח (הל' תפילין סי' כז), כלבו (סי' כא), הג"מ (ג, ז). (ואמנם, רוב הראשונים הללו הם ראשונים שבהגדרה מלקטים הרבה שיטות).

הקושי שבשיטת הראשונים הנוקטים שמדובר על השין של התפילין

והנה, הטענה לומר שמדובר על השין של התפילין, הובאה באו"ז בשם רבינו שמחה בזה"ל: "ואין נראה זה למורי ה"ר שמחה, דא"כ ה"ל לאפלוגי לעיל אברייתא של בתים, והכא בש"ן מיירי. ונראה לו לפרש דאביי אחריץ של ש"ן קאי דחריץ של שין שהוא מקומט אותו חריץ תחתיתו של שין צריך שיגיע למקום התפר. ופי' מורי ה"ר שמחה דלכתחלה עבדינן כאביי ובדיעבד לא פסלינן כרב דימי מנהרדעא". א"כ, טענת רבינו שמחה לומר שמדובר על השין נובעת בגלל שא"כ הגמרא היתה צריכה לומר משפט זה בדף לד בסוגיה העוסקת בכך.

ואולם, לענ"ד קשה להסביר שמדובר על השין משני טעמים: א. הלשון "חריץ" דחוקה ממש, ואין סיבה שהגמרא תקרא לזה "חריץ" כאשר יש לזה שם – "שין", והיה צריך לכתוב "וצריך שתגיע השין למקום התפר", ואפשר אפילו לא לכתוב כלל, אלא לכתוב "שין של תפילין הלכה למשה מסיני, וצריך שתגיע למקום התפר". ב. דברי רב דימי לכאורה לא כ"כ מובנים, שכן הניסוח "כיון דמינכר" לא שייך בנידון זה, והיה צריך פשוט לכתוב: "ורב דימי אמר: אינו צריך"!

ולכן נראה בפשטות כדברי רוב הראשונים המרכזיים הנוקטים שהכוונה לחריץ, ונחלקו אביי ורב דימי עד היכן החריץ צריך להיות ניכר (ונידון זה יורחב לקמן בע"ה). ומה שהובא כאן ולא בסוגיה לעיל, י"ל שכיון שאביי אמר זאת – הובא בתוך המשפטים שאביי אמר. ואמנם ייתכן שישנה עדיפות מסויימת לשנות את זה לעיל, אך אין זו קושיה חזקה כ"כ.

ב. דיני "ניכר"

מהו שיעור "ניכר"?

א"כ, העולה למסקנה, שבפשטות המשפט "וצריך שיגיע חריץ למקום התפר" מוסב על החריץ עצמו ולא על השין, וגם אם נאמר שמוסב על השין, כו"ע מודו שמה שהברייתא אמרה: "ואם אין חריצן ניכר פסולות" מוסב על החריץ שבין הבתים, וא"כ כו"ע מודים שלדינא יש צורך בחריצה. וא"כ יש לנו לברר מה הכוונה "חריץ ניכר".

ראשית יש להקדים, שישנם כמה סוגי ייצור תפילין כיום: התפילין הפשוטות של אנשים רבים הן תפילין שאין שום ניכרות של חריצה, אלא זה נראה כבית אחד עם סימנים, ובמקרים רבים מאוד אין אפילו לא שקע קטן. הסוג השני והשלישי של התפילין הן תפילין שהתחילו לייצר אותן יחסית בזמן האחרון: הסוג השני הוא שיש ניכרות מסוימת של חריצים, ורואים שקע קצת יותר רציני מאשר הסוג הראשון, ולפעמים אף מלמעלה רואים לאורך מילימטר בערך שיש הבדל ברור. הסוג השלישי הן התפילין החרוצות – שבהן ממש רואים את האויר לאורך כל הגובה. וצריכים אנו לדון בכל הסוגים של התפילין. הסוג השלישי של התפילין הוא ודאי כשר לכו"ע, ואין חולק בזה, ויש לדון בסוג הראשון והשני.

דברי הראשונים בשיעור הניכרות של החריץ

בנידון זה, נפתח בדברי כמה מהראשונים שאפשר לדייק מדבריהם בבירור שהבינו שהחריץ צריך להיות ניכר בבירור, וא"כ התפילין מהסוג הראשון לכאורה בעייתיות מאוד וקשה להכשירן (ולגבי הסוג השני נדון לקמן בע"ה).

הרמב"ם ידוע בדבריו שכתב (תפילין פ"ג ה"א): "וצריך שיגיע החריץ של תפילין של ראש עד מקום התפר, ואם היה החריץ ניכר כדי שיהיו ארבעה ראשין נראין **לכל**, ואף על פי שאין החריץ מגיע למקום התפר כשרות, ואם אין חריץ ניכר פסולות". וגם התרומה (הל' תפילין סי' רי) כתב: "אם אין חריצן ניכר פסולות, פירוש חריץ וחיתוך הבתים מבחוץ צריך שיהא ניכר **היטב**, אלמא צריך ליתן חוט ומשיחה בין בית לבית". והר"ד כתב (מנחות לד: - לה.): "ואם אין חריצן ניכר פסולות, פי' שצריך שיהא חריץ בין בית לבית, ומשום הכי תופרין חוט או משיחה בין בית לבית עם העור שלמטה הנקרא תיתורא... וצריך שיגיע חריץ למקום תפר, פי' צריך שיגיע החריץ שעושה בין בית לבית עד למטה בתיתורא,

שהוא תופרן בעור התיתורא, עד שם צריך שיגיע החרץ, כדי שיהו נראין הבתים מפורדין מלמעלה מלמטה". ומדויק מדבריו שיש צורך שהבתים יראו מופרדים. ומדברי רבינו יהונתן (ו: בדפי הר"ף) שהובא לעיל ג"כ יש להוכיח, שכן הסביר שחכמים מודים לרבי שאמנם אין צורך שיהיה רווח גדול, אך ישנה חובה להעביר חוט או משיחה בין הבתים, ואם אי אפשר להעביר – התפילין פסולות. וכן משמע מדברי המנהיג שכתב (הל' תפילין עמ' תרד): "ואם אין חרצן [ניכר פסולות], שצריך הפרדת הבתים שלא יראו כבית אחד".

ומדברי ראשונים נוספים אין אפשרות ברורה לדייק, אך לענ"ד בחלקם אפשר מעט לסייע, ואכמ"ל, ובכל מקרה לא מצאנו ראשונים שאומרים הפוך (מלבד דעת רבינו שמחה המובאת לעיל, שייטכן שנקט שלא צריך, ואמנם הוא שיטה יחידאה).

הוכחות להצריך ניכרות ברורה

והנה, לענ"ד ישנן כמה טענות להוכיח אכן כדברים אלו – שיש צורך בניכרות ברורה ולא רק שהבתים צמודים אחד לשני, וייתכן שחלק מדברים אלו הנחו את הראשונים הללו בדבריהם:

1. הטענה הראשונה הבסיסית והפשוטה ביותר היא, שברור ופשוט הוא שהצורך שהצריכה הברייתא ב"חריץ ניכר" איננו סתם כדי שידעו שקיים כאן חריץ, אלא הוא כדי שיוכלו לראות שבאמת קיימים כאן ארבעה בתים ולא בית אחד, והתפילין מהסוג הראשון אינן נראות כלל וכלל כארבעה בתים אלא כגוש אחד עם סימנים, וזה נראה שכמו שיש צורך לעשות סימן של ש"ן בתפילין – כך צריך לעשות בצדדים האחרים שלשה סימנים. והיינו, שלא רואים בתפילין כאלו שיש ארבעה בתים, אלא יודעים שיש בהן ארבעה בתים. ואם צורה כזו כשרה, היה אפשר לקחת תש"י ולעשות מחיצות מבפנים, ופשוט לכתוב מעל התפילין "בפנים יש ארבעה בתים", וזה כמובן לא יעלה על הדעת. כהוכחה לכך יש להוסיף, שעל-פי שאלות ששאלו אנשים שלא מכירים את ההלכה או ילדים, התברר שהם חושבים שתפילין של ראש הינן בדיוק כמו תפילין של יד רק עם ציורים מבחוץ. עוד יש להוסיף לסייע, שלצערנו ישנן תפילין שיש עליהן רק ציור מבחוץ, ומבפנים הן בעצם תפילין של יד, וכיון שכך, א"א לומר שעצם זה שיש סימנים מחשיב זאת ל"ניכר" שיש כאן ארבעה בתים.

כהמשך לנ"ל יש להוסיף שמהמשמעות הנשמעת "בין המילים" אכן כך משמע בבירור. שכן ממה שהברייתא העלתה בה"א שיש לעשות ארבעה בתים נפרדים לגמרי, מובן שכשהיא אמרה שצריך לעשות את הכל מעור אחד, עדיין נשארה ההנחה הראשונה שזה צריך להראות ממש כארבעה בתים נפרדים. ויותר מכך יש לדייק, שהצורך לכתוב ארבע פרשיות בתפילין לא נלמד מהצורך לעשות ארבעה בתים נפרדים – שכן גם בתפילין של יד יש צורך בארבע פרשיות, והסיבה לארבע פרשיות הוא שכן בארבעתן כתוב בתורה המילה "טוטפות" או "לזכרון בין עיניך" (וכדברי רש"י במנחות כח. ד"ה ד' פרשיות). א"כ, בפשטות לא אמור להיות צורך לכתוב את הפרשיות בארבעה קלפים נפרדים אלא אפשר בקלף אחד (-וכשיטת חכמים), ורק מכך שדרשנו שבתפילין של ראש יש צורך לעשות ארבעה בתים נפרדים – רק מכך למדנו שיש לכתוב את הפרשיות על קלפים נפרדים. כלומר, בעצם בעצם עיקר העניין הוא שיהיו ארבעה בתים, ורק על גבי זה מגיע הדין שצריך גם ארבעה קלפים נפרדים, אך המהות היא שיהיו ארבעה בתים.

וכהמשך לעיקרון הנ"ל, מהמשך הגמרא שדנה על תפילין של יד, ששם חיצונית כולם מודים שצריך שיהיה בית אחד, והמחלוקת היא האם מבפנים צריך לכתוב על עור אחד או שאפשר על כמה עורות, רואים שהנראות מבפנים פחות מעניינת, ויותר מעניין איך ייראו התפילין מבחוץ – שצריך שמבחוץ ייראה בתפילין של יד כבית אחד; וא"כ הה"ד לתפילין של ראש, שמה שמעניין הוא שמבחוץ ייראו כארבעה בתים. ובגמרא נאמר: "תנו רבנן... כשם שאות אחת מבחוץ כך אות אחת מבפנים", והיינו שהעיקר הוא הנראות מבחוץ, וכשם שמבחוץ – כך גם מבפנים.

2. טענה שניה היא, שכאשר עושים ארבעה בתים – מוכרחים שמבחוץ התפילין ייראו כארבעה בתים – ואפי' בצורה מינימאלית, א"כ, כאשר אמרו חז"ל שהחריץ צריך להיות ניכר, צ"ל שהכוונה ניכר בצורה שרואים טוב את החריץ ורואים בבירור שיש כאן ארבעה בתים שונים ולא שרק רואים את הסימנים של הבתים! והנה, היה אפשר לדחות טענה זו בתואנה שהברייתא באה לאפוקי מכך שיצבעו את התפילין בשחור עד כדי שלא יהיה ניכר אפי' הסימון שבין הבתים. אולם לענ"ד דחוק, שכן מהלשון של הברייתא ומהקשר של שאר הדינים המובאים בה משמע

שהעיסוק הוא בצורה הבסיסית שבה יש לעשות את הבתים עצמם, ולא שבאו לאפוקי מקרה חיצוני לבית שבגללו לא רואים את החריצים.

3. טענה נוספת היא מלשון אב"י שאמר "וצריך שיגיע חריץ למקום התפר", ואם אומרים שאע"פ שדבוק זה נקרא חריץ – אז בכל תפילין זה ככה, ואב"י לא צריך לומר את זה כלל!

ואמנם ייתכן לדחות זאת, ע"פ מש"כ הרא"ש בצורת עשיית התפילין למעשה: "וחוקק בדפוס ג' חריצין עומקן כפי רוחב הפרשיות בדי שיגיע חריץ שבין בית לבית למקום התפר", והעתיקו ג"כ הטור (א"ח סי' לב); והיינו שהחידוש של אב"י הוא שאדם לא יעשה תפילין של ראש בצורה כזאת שחלקה העליון של הקציצה אכן מחולק לארבעה בתים אך חלקה התחתון עשוי כבית אחד וכתפילין של יד, ואם אומרים כך, אין הדיון בין אב"י לרב דימי קשור לרווח בין הבתים אלא לצורת עשיית הבית.

ואולם לענ"ד בפירוש הזה קשה, שכן הלשון "כיון דמינכר" שאומר רב דימי לא שייכת, שכן אם העיסוק הוא לא עצם זה שרואים את הרווח, אלא שהבתים יגיעו עד למטה – היה לו לכתוב פשוט: "לא צריך"³! וא"כ צ"ל שהמדובר הוא על הנידון הפשוט: ולכ"ע יש צורך שיהיה ניכר החריץ בפועל ממש, והשאלה היא רק עד איפה.

לסיכום: עקב דברים אלו, ועקב דברי הראשונים שמהם מוכח שיש צורך בחריץ ניכר ממש – נראה שקשה להכשיר תפילין מהסוג הראשון שאין בהם כלל חריץ ברור אלא רק סימנים מבחון.

האם צריך היכר לאורך כל הבית או מספיק היכר מלמעלה

והנה, אחר שהעלינו שישנו צורך שיהיה היכר ברור וניכר של החריץ, יש לברר האם הניכרות של החריץ צריכה להיות עד התיתורא, או שמא מספיק היכר מלמעלה בלבד. וכזכור, לכאורה זוהי מחלוקת אב"י ורב דימי, ואכן כך פירשה הר"ד בפסקיו, וז"ל: "ואמר אב"י שין שלתפילין הלכה למשה מסיני, וצריך שיגיע חריץ למקום תפר. פי' צריך

---

3. וכבר בלשון "לא צריך פשוט וברור שאין הכוונה שייראה כמו בית של יד, אלא שחלק מהבית כן יהיה מחולק לארבע, ואין צורך להוסיף את המילים "כיון דמינכר".

שיגיע החרץ שעושה בין בית לבית עד למטה בתיתורא, שהוא תופרן בעור התיתורא, עד שם צריך שיגיע החרץ, כדי שיהו נראין הבתים מפורדין מלמעלה מלמטה. רב דימי אמר כיון דמינכר לא צריך, פי' שניכר פירוודן למעלה אף על פי שאינו מגיע החרץ למקום תפר לא צריך".

ואמנם ייתכן להסביר שמחלוקת אביי ורב דימי מוסבת על עניין דומה אך שונה. ייתכן שכו"ע מודים שמספיק שרק מלמעלה יהיה ניכר שיש ארבעה בתים, והמחלוקת שלהם היא האם צריך שהבתים עצמם יגיעו עד התיתורא, או שמא כיון שמלמעלה ניכר שאלו ארבעה בתים, מספיק שרק מלמעלה יהיו ארבעה בתים ושאר הבתים עד התיתורא יהיו בית אחד כבתפילין של יד. ונראה שכך הבינו הרא"ש והטור. הרא"ש כתב בצורת עשיית התפילין למעשה: "וחוקק בדפוס שלש חריצין עומקן כפי רוחב הפרשיות בדי שיגיע חריץ למקום התפר". וכן הטור העתיקו באותה לשון (סי' לב). ולפי ביאור זה, אין שיטה הסוברת שצריך שהחריץ יהיה ניכר עד העומק, אלא הצורך הוא שהבית יהיה עד התיתורא, ואה"נ שאם ניכר אפי' מלמעלה – אמור להיות כשר, וכלשון הברייתא, שמשמע שאם ניכר אפי' קצת – כשר (אמנם לא מוכרח לגמרי, ואכמ"ל). ואמנם, כפי האמור לעיל, לענ"ד יש דוחק בפירוש זה, ומסתבר יותר ההסבר הרגיל דלעיל.

דברי הראשונים בנידון הנ"ל

והנה, הרמב"ם הבין כפי הביאור הראשון – שדברי אביי ורב דימי מוסבים על ניכרות החרץ, אלא שהבין שדברי אביי הם לכתחילה בלבד, ובדיעבד כשר כרב דימי, וז"ל (תפילין פ"ג ה"א): "וצריך שיגיע החרץ של תפילין של ראש עד מקום התפר, ואם היה החרץ ניכר כדי שיהיו ארבעה ראשין נראין לכל, ואף על פי שאין החרץ מגיע למקום התפר – כשרות, ואם אין חריץ ניכר פסולות". ויש להבין מדוע הרמב"ם הבין שדברי אביי הם לכתחילה בלבד ולא לעיכובא! והכס"מ כתב להסביר: "מדתניא בהקומץ 'ואם אין חריצין ניכר פסולות' משמע דכל שהוא ניכר – כשר בכל גווני, ואם כן כי אמר אביי צריך שיגיע חריץ למקום התפר – למצוה אמר כן ולא לעכב". ואמנם, לענ"ד אין הכרח בדברי הגמרא להסביר כך, וייתכן לומר שאביי דיבר לעיכובא, ומה שהברייתא

אמרה "ניכר" הוא בעניין עובי החריץ, לעומת אבוי שדיבר על הגובה. ובדומה לו, היראים כתב להדיא (סי' שצט): "וקיימא לן כרב דימי".

ואולם, התרומה כתב להדיא שיש להחמיר כאבוי, וז"ל (סי' רח): "מכל מקום עבדינן לחומרא כאבוי". ועוד, שיייתכן שמדברי הסמ"ג (עשין כב) והסמ"ק (עשין קנג) יש ללמוד שאבוי נאמר לעיכובא, שכן שניהם הביאו את שני הפירושים במחלוקת אבוי ורב דימי, אך שניהם לא העתיקו כלל את רב דימי, אלא העתיקו את אבוי בלבד לפי שני הפירושים. א"כ לשיטתם אם חוששים לפירוש של רש"י – שמדובר על חריצי הבתים ולא על השין, ממילא יש לפסוק כאבוי. ולמעשה, עיין לקמן בע"ה.

פסיקת ההלכה בדין ניכרות החריצים

הנה, הרמב"ם כתב (תפילין פ"ג ה"א, ה"ד לעיל): "וצריך שיגיע החריץ של תפילין של ראש עד מקום התפר, ואם היה החריץ ניכר כדי שיהיו ארבעה ראשין נראין לכל, ואף על פי שאין החריץ מגיע למקום התפר כשרות, ואם אין חריץ ניכר פסולות". וכ"פ למעשה השו"ע (סי' לב סע' מ): "חריץ שבין בית לבית צריך שיגיע עד התפר, ואם לא הגיע – כשרה, והוא שיהיה ניכר החריץ כדי שיהיו ארבעה ראשיה נראין לכל". וכן המשנ"ב כתב על זה (ס"ק קפח): "ניכר החריץ – אבל שריטה או רשימה בעלמא לא מהני כלל, כי עכ"פ צריך **הבדל** מעט בין הבתים שיהיו החריצין ניכרים ממש". ומדבריהם ברור שיש צורך שיהיה היכר ממשי ולא רק שיראה כסימן או רושם. וכן משמע מדברי כמה וכמה אחרונים: מדברי הלבוש ושו"ע הרב (סי' לב סע' סא) שהעתיקו את הדברים ללא שינוי משמע כך. והאשל אברהם (אופנהיים) כתב: "ושריטה או רשימה בעלמא לא מהני כלל, ועכ"פ החריץ צריך להיות כאצבע". וערוה"ש כתב (סי' לב סע' עח): "ודוקא שהחריץ ניכר לכל כדי שד' ראשיה יהיו נראים לכל – דאל"כ פסולים, וצריך שכל בית ובית יעמוד בפ"ע כלומר שלא יהיו מדובקים זל"ז שא"א להפרידן בנקל, דאל"כ הרי זה רק בית אחד. ויש לגעור בהסופרים שמדבקים הבתים זל"ז".

4. אמנם לכאורה אין זה פשוט לגמרי לומר כך, שכן צ"ע למה שזה ישנה, הרי אם בפועל ניכר שישנם ארבעה בתים, מדוע שישנה אם הניכרות היא ע"י העובי או ע"י הגובה? ומדוע שהעובי לא יספיק. ואמנם אפשר לומר שהעובי אכן מלמד על ארבעה בתים, אך לא מלמד על ארבעה בתים שפרודים עד התיטורא, וא"כ אתי שפיר.

ואמנם, הברכי יוסף הביא את הטעם למנהג העולם שלא מקפידים בזה (סי' לב אות טו [דין מז]): "ורוב העולם אין בתפיליהם חריצים עד למטה, ולא חוט התפירה עובר באמצע בין בית לבית, ושמעתי שהטעם הוא שע"י החריצים מתקלקל ריבוען, ובפרט אם חוט התפירה עובר בינתים שגם היא מפרדת ריבוען ברוב הימים, ומה גם אם יכס שרב ושמש, והרבוץ הלכה למשה מסיני (מנחות לה א), והחריצים פלוגתא דאמוראי (שם). פוק חזי מאי עמא דבר. ואפשר שסמכו על סמ"ק (סי' קנג עמ' קטז) שא"צ להעביר חוט אלא כשכתב על עור אחד דוקא, אבל כשכתובין על ד' קלפים אין צורך. כך מצאתי כתוב לאחד קדוש".

אולם, לכאורה כפי שראינו לעיל, אין חולק על כך שצריך שהחריץ יהיה ניכר, ודברי הסמ"ק הם כדברי הרא"ש והתוס' – שעסקו בדין חוט ומשיחה ולא בדין החריץ, שבזה מודו שצריך בכל-מקרה שיהיה חריץ ניכר, וא"כ א"א לסמוך על דבריו להלכה. וכבר בביה"ל (ד"ה חריץ) התייחס לבעיה זו, וכך כתב: "והנה אם לא יהיו מדובקים כלל מצוי לפעמים שנתקלקל הריבוע בהמשך הזמן ע"ז, ע"כ אפשר שטוב יותר שידבק מעט בשיפולי הבית אצל תיתורא בין בית לבית. והנה יש עוד אופן שידבק מעט העורות שבין בית לבית ואם העורות לא יגיעו זה לזה יתן לתוכם חתיכת קלף דק עם דבק שיחברם יחדיו וצדי הבתים וכן בראשי הבתים לא יהיה מדובק כלל, ובזה יהיה עדיין כל החריצים מינכר היטב וגם ריבוען יהיה קיים", עכ"ל. ומצד האמת, באמת אפשר ללמד זכות על עמ"י טובא, אך נראה שלמעשה יש לחוש ולהחמיר ולהצריך שיהיה חריץ ניכר בבירור בין הבתים, וכ"ש בזמנינו שריבוע התפילין לא מתקלקל בגלל האיכות הגבוהה שמצליחים כיום לייצר, ולכן על תפילין מהסוג הראשון שהוזכר לעיל – אין לברך, וכ"פ מו"ר שליט"א (הוספות לשו"ת טל-חיים תשפ"א שאלה 84).

פסיקת ההלכה בגובה החריץ

ולעניין גובה החריץ, נראה שראוי להדר כדברי הרמב"ם והשו"ע ולחרוץ לאורך כל הגובה, אך זהו בגדר ראוי בלבד, ומדינא אפשר להקל כשיטת היראים והטור, שכן גם לשיטת הרמב"ם אביי דיבר מדרבנן בלבד כדלעיל, וא"כ הנידון הוא בדרבנן וספיקו לקולא, ולא מצאנו ראשון שמפורש כותב שדברי אביי הינם לעיכובא. ובפרט שהשו"ע ג"כ כתב במפורש שאין זה מעכב וא"כ זהו המנהג ולא חלק על כך הרמ"א; וכ"פ מו"ר שליט"א (שם). ומסתבר ששיעור זה הוא כחצי ס"מ פחות או יותר. ולפ"ז, צע"ג האם

להכשיר תפילין מהסוג השני שהוזכר לעיל, שבהן ה"חריץ" לא עולה על 2-3 מ"מ, וצ"ע האם להגדירן כ"ארבעה ראשיה ניכרים לכל". ולענ"ד נוטה יותר להחמיר, שכן אין זה שינוי מהותי מהתפילין מהסוג הראשון אלא זה רק מעט יותר ניכר.

- לעניין האם צריך הפרדה ממשית עד התיתורא (גם כשלא ניכר) – עיין לקמן בע"ה.

ג. דין חוט ומשיחה

האם צריך בפועל להעביר חוט או משיחה?

הנה, מלבד השאלה על איזה מקרה נאמר הדין שצריך להעביר חוט ומשיחה, יש לדון האם יש צורך בפועל להעביר חוט או משיחה בין הבתים, או שמא כוונת הברייתא היא להעביר את החוט כדי לבדוק שאכן יש רווח מספיק, אך אין צורך להשאירו שם אלא אפשר להוציאו, והמטרה בזה היא רק כדי להגדיר את העובי של החריץ שצריך להיות, או שמא עניין אחר.

והנה, בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סי' לח) הביא ראיה גדולה לכאורה לכך שאין צורך בפועל להעביר חוט או משיחה, וז"ל: "ועוד חוט ומשיחה... מאי עבידתיה להיות קבוע בתפילין, שהרי אינו מן הבהמה טהורה כמו הקלף והעור והגידין והשער, אלא ודאי לא כיון רק להשערת החריץ שיכנוס בו לפחות כל שהוא כאשר אמרתי – שאם יהיה החריץ אוגד אותו וקולטו הרי זה הפסק הנראה לעינים". ויש עוד להוסיף, שלכאורה כאשר אדם יעשה רווח גדול מאוד בין הבתים, אין סיבה להצריך אותו לשים שם חוט ומשיחה – שהרי זה ניכר טובא, וכן הביא האגור בשם רבינו שמחה להדיא (הל' תפילין סי' עא): "והר"ר שמחה כתב אם החריצין נכרין (-לכאורה הכוונה ניכרים מאוד, כי אם הם לא ניכרים כלל – הברייתא פסלה) א"צ להעביר חוט בין הבתים".

ואמנם, התרומה כתב (הל' תפילין סי' רי): "אם אין חריצין ניכר פסולות, פירוש חריץ וחיתוך הבתים מבחוח צריך שיהא ניכר היטב, אלמא צריך ליתן חוט ומשיחה בין בית לבית לתפור עור עליון בין הבתים עם עור התחתון שהוא התיתורא כדי להבדיל הבתים זה מזה". וכך ג"כ נשמע בפשטות מדברי הרמב"ם שכתב (פ"ג ה"א): "וצריך להעביר בתוך כל חריץ וחריץ על גבי העור חוט או משיחה להבדיל בין בית לבית, ומנהג פשוט להעביר גיד מגידי התפירה בכל חריץ וחריץ משלשתן". וממש"כ "וצריך" משמע

שאינן זה סימן בעלמא, אלא זהו צורך לעשות בפועל, וכן ממש"כ "להבדיל בין בית לבית" משמע שהחוט עושה את פעולת ההבדלה בפועל, ולא שהוא רק בודק האם החרין מספיק ניכר. ובאמת גם מהלשון "שוינ שנותן" משמע שהחוט צריך להישאר שם ולא רק להעביר ולהוציא, דאל"כ היה צ"ל "מעביר". וכן מלשונות הראשונים שנקטו שצריך להעביר חוט רק במקרה של עור אחד, משמע שכוונתם היא שהחוט יישאר שם בפועל. וכ"כ להדיא הרא"ש (הלכות קטנות, סדר תיקון תפילין); הר"ד (מנחות לד:); הרי"א ז (הל' תפילין אות ו) ועוד. ולגבי מה שכתב הרמ"ע מפאנו, אפשר לומר שכיון שאין זהו דין דאורייתא המעכב (עיין לקמן) – לא הצריכו חכמים דוקא גיד, אלא די להם בחוט או משיחה.

ההיגיון ב"חוט ומשיחה" מצד היכר

והנה, בפשטות המטרה והמהות של דין חוט ומשיחה הם לייצר תוספת היכר, וכמו שכתבו כמה וכמה ראשונים. התרומה כתב (שם): "כדי להבדיל הבתים זה מזה". וכ"כ הרמב"ם (שם): "להבדיל בין בית לבית". וכן הר"ד כתב (לד:): "שאינה צריכה תפירה זו אלא להבדיל בין פרשה לפרשה", וכך עולה מעוד ראשונים.

ואמנם, לענ"ד קצת צריך ברור בזה. שכן לכאורה אם הסיבה היא היכר, אזי ההיכר הזה לא כ"כ ברור, ולא כ"כ מובן מדוע יש צורך לעשות אותו. ועוד יותר מכך בתפילין שחריצן ניכר בבירור כמו התפילין מהסוג השלישי, וכ"ש במקרה שהרווח גדול ממש, וכפי שהובא בתחילת המאמר – שיש שכתבו לעשות תפילין עם רווח של חצי אצבע בין בית לבית – לא ברור מדוע יש צורך לשים חוט ומשיחה, הרי ההיכר ברור ונראה לכל, ומדוע שהחוט והמשיחה יועילו להוסיף היכר, ומדוע כלל הצריכו זאת? ואפשר להסביר שהיכר זה מועיל במקרים בהם החוט יחסית עבה והבתים צמודים יחסית, וכיון שלא פלוג חכמים – תקנו לשים חוט ומשיחה גם במקרים שישנה הבדלה ברורה בין הבתים ואין בזה כ"כ צורך, אך לענ"ד מעט דחוק.

הצורך בחוט ומשיחה בשעת הכנת התפילין מצד צורת ארבעה בתים

והנה, האורחות חיים כותב שהסיבה לשים חוט היא בכלל בשעת העשייה, כדי לדאוג לכך שהתפילין יהיו ארבעה בתים ולא יידבקו, וז"ל (סי' כז): "יש מחמירין להעביר חוט התפירה בין הבתים, ונראה כי אין צריך כי די לו שיעביר חוט אחד או משיחה דלא בעינן גידים אלא לתפירה. ויש אומרים דאין צריך כלל להעביר, דזה לא נאמר אלא כשהן

לחין שלא יתדבקו ולא יהא חריצן ניכר". ובאמת, כך נשמע מדברי ההלכות קצובות (שימוש תפילין ועשייתן) שכתב: "לאחר כן חותך ונוטל מאותו העור של שליל חתיכה כגון חצי זרת ומרככו במים ומרכיבו על אותן השינים ארבעתם של עץ, ואוסר אותו בחבל מן פשתן דק ולא עב ומעביר החבל בין שן לשן ובין שן לשן ודוחק האוסר יפה בעשיית השיניים ששם נכנסים התפילין והם כבתים. לאחר כן מניח אותו עור השליל על אותן השינים של עץ עד שייבשו יפה ויוציאו מן העץ ומתקן השינים יפה כדי שיהיו כבתים לתפילין". וכך הובא ג"כ במדרש (שכל טוב (בובר) פרשת בא פרק יג) ובשבה"ל ב"ענין תפילין שימוש תפילין ועשייתן של רש"י ז"ל". וא"כ רואים שהעניין בהעברת החוט בין בית לבית היא בשעת עשיית התפילין ולא מצד היכר. ולפ"ז כיום אין צורך בזה, שכן כיום אין כלל חשש כזה.

ואמנם, לכאורה ישנו קושי מסויים בפירוש זה, שכן לפ"ז לכאורה הצורך בחוט ומשיחה איננו צורך הלכתי, אלא צורך טכני בלבד, וגם בזמנם היה אפשר תיאורטית לעשות זאת ללא חוט ומשיחה, ומהלשון של הברייתא "ושוין שנותן חוט ומשיחה" קצת משמע שזה דין גמור שצריך לעשותו, ובדין זה רבי וחכמים שווים. וצע"ק.

האם דין העברת חוט ומשיחה הינו מדאורייתא או מדרבנן

והנה, הר"י מלוניל כתב (ז. בדפי הר"י): "האי מעברתא דתפלי, יש מפרש אותה התפירה ממזרח למערב, כדאמרינן: 'ושוין שנותן חוט או משיחה בין כל אחד ואחד'. א"כ, לדברי ר"י מלוניל, הדין של חוט ומשיחה הינו ההלכה למשה מסיני של "מעברתא" וחובה לעשותו, ובפשטות ללא כך התפילין פסולות, וכי"ב העתיק הנמ"י (שם). ומקורם הוא דברי האגור שהביא בשם גאון, וז"ל (סי' עא): "והר' יהודה חסיד אומר בשם הגאון: מעברתא מקום חריץ שבין כל בית ובית של ראש, ובעי למעבד בין כל חדא וחדא תרי גידי מלעילא עד לתתא ולהדקיניה שפיר כי היכי דליתפרשו אינון מעברתא, ואם נפסקו

---

5. והרב דביר והרב צבי אריה אמרו בדומה לכך, שכיון שבעבר הבתים שייצרו היו נמוכים ומעור בהמה דקה, ממילא יש חשש שהקרקעית שבין הבתים תעלה למעלה והתפילין ייעשו בית אחד והתפילין ייפסלו. ובאמת דוקא המקורות שכותבים להדיא לעשות רווח חצי אצבע – הם אלו שכותבים שהעניין בחוט ומשיחה אינו היכר, אלא בצורת עשיית התפילין.

ג' חוטין בתפירה פסולה. מספר אר"ז", וכיר"ב כתב ג"כ האשכול בשם השימושא רבה (הל' תפילין צד-:).

ואמנם, רוב הראשונים פירשו שהכוונה למקום שבו מכניסים את הרצועה או לנידון דומה (רש"י לה. ד"ה מעברתא; תוס' שם ד"ה מעברתא; רמב"ם פ"ג ה"א; רא"ש סי' ז; ר"ד לה.; סמ"ג עשין סי' כב; סמ"ק קנג; מנהיג עמ' תרו ד"ה ואמר אביי; שבה"ל עניין תפילין, ועוד), ולכאורה אכן ישנו קושי מסויים לפי השיטה שאומרת שהכוונה לחוט ומשיחה, כי הלשון "מעברתא" כוונתה היא "מעבר", ואין הכוונה לחוטים שעוברים בתוך המעבר. ומלבד זאת, לענ"ד עצם זה שלא הצריכו גידים אלא הסתפקו בחוט או משיחה, מעורר שאלה מסויימת על האפשרות לומר שזו ממש הלכה למשה מסיני, וכדברי הרמ"ע מפאנו דלעיל. ועוד יש לומר, שמלשון הברייתא משמע שמלבד הצורך לשים חוט ומשיחה, יש דין נוסף שצריך שהחריץ יהיה ניכר ואלו שני דינים שונים, וא"כ העולה הוא שרק אם החריץ לא ניכר התפילין פסולות, אך אם לא שם חוט ומשיחה – כשרות. ונראה שבפשטות אין צורך לחשוש לכך שזהו דין דאורייתא, שכן רוה"ר המוחלט מבינים שאין זה דין דאורייתא, ולמעשה ג"כ הפוסקים נוקטים שאין זה מעכב (כ"כ המשנ"ב סי' לב ס"ק רל וכ"פ בהלכה ברורה סי' לב סע' נא (בשו"ע) ועוד), ולא מתייחסים לכך כספק דאורייתא.

הלכה למעשה בדין נתינת חוט ומשיחה

לסיכום, כפי שראינו ישנן שתי מחלוקות ראשונים על דין זה: מחלוקת אחת היא, האם דין זה נאמר על כל התפילין (רמב"ם ותרומה) או רק על התפילין העשויות מעור אחד (תוס', רא"ש וראשונים נוספים). מחלוקת שניה היא, האם דין זה אמור בכל תפילין (רמב"ם ותרומה), או שמא במקום שהחריצים ניכרים בבירור אין צורך בכך (רבינו שמחה המובא באגור), או שבכלל כל הדין הזה הינו רק בשעת עשיית התפילין ולא אחר הכנתן. עוד

6. וכיר"ב כתב כבר הר"ד, וז"ל (לד): "ואם אין חרצן ניכר פסולות. פי' שצריך שיהא חריץ בין בית לבית, ומשום הכי תופרין חוט או משיחה בין בית לבית עם העור שלמטה הנקרא תיתורא. אבל אם כתב ארבע פרשיות בארבעה עורות, כיון שהן חלוקות זו מזו אין צריך לתפור בין כל בית ובית, אלא תופר העור שלמטה עם העור שלבתיים סביב ודיי לו, ובאותה התפירה אמרינן דהלכה למשה מסיני שיהו התפילין נתפרות בגידין, אבל תפירה זו שבין בית לבית היא כשירה אפי' בחוט ובמשיחה, שאינה צריכה תפירה זו אלא להבדיל בין פרשה לפרשה, כשכתבן כל הארבע פרשיות בעור אחד", עכ"ל.

ראינו דיון האם דין זה הינו מדאורייתא או מדרבנן, ומהסיבות האמורות לעיל נראה שהוא מדרבנן בלבד. והשו"ע כתב (סי' לב סע' נא): "ויעביר חוט התפירה בין כל בית ובית". ואולם כפי שכתב הט"ז נראה שאין זה אלא לחוש לשיטת המצריכים גם בארבעה קלפים, שהרי בב"י הביא סיעה גדולה של ראשונים הנוקטת שאין צריך אלא בקלף אחד – ובכללם הרא"ש – ולא הכריע בזה. ולמעשה הפוסקים נוקטים שבדיעבד אינו מעכב והתפילין כשרות (משנ"ב סי' לב ס"ק רל; הלכה ברורה סי' לב סע' נא (בשו"ע) ועיי"ש בדבריו באורך ובשעה"צ שם תקסד שמביא אחרונים רבים שכתבו שאינו מעכב).

והנה, להלכה למעשה נראה שאמנם נכון הוא שכמה מהראשונים נקטו שהטעם של חוט ומשיחה הוא כדי ליצור היכר והשו"ע נקט שיש לעשות כך לכתחילה, אך כיון שכאשר ישנו רווח ניכר בין ממילא הבתים העברת הגיד אינה מועילה כ"כ להיכר ואינה מוסיפה לו, מסתבר כדברי רבינו שמחה – שבמקום שההיכר ברור אין צורך בהעברת חוט ומשיחה; ואף אם לא נאמר כדבריו, יש מקום לסמוך ג"כ על העיקרון של דברי רבינו ירוחם והראשונים שכתבו שהחשש הינו טכני בלבד, וא"כ כיום אין צורך לחשוש אליו ואין צורך להעביר חוט ומשיחה. וא"כ למעשה כיון שיש להתייחס בפשטות לנידון כנידון דרבנן בלבד, נראה שאפשר לסמוך על האמור לעיל, ובתפילין שחריצן ניכר וברור אין צורך להעביר חוט ומשיחה מדינא, אמנם טוב להחמיר בכך ולחוש לשיטת הרמב"ם ודעימיה. אמנם, במקרה שהחריצים לא ניכרים לגמרי יש יותר להחמיר בזה ולהצריך העברת גיד, אך בכל-מקרה אינו מעכב בדיעבד וכדברי האחרונים.

היחס בין "חוט ומשיחה" לבין "חריץ ניכר" - האם ישנו צורך בהפרדה ממשית עד התיתורא

והנה, כתב מו"ר (הוספות לשו"ת טל-חיים תשפ"א שאלה 84) שאע"פ שבדין ניכרות החריץ שצריך שיהיה ניכר ממש ועם רווח גמור מספיק שיהיה רק למעלה ואין צורך עד התיתורא, מלבד זאת ישנו צורך שיהיה רווח ממשי שאפשר בפועל להעביר בו חוט ומשיחה עד התיתורא, ואע"פ שלא ניכר כ"כ לעיניים. וזאת כתב בגלל שמבין שמהות חוט ומשיחה הוא רק כדי להעביר ולבדוק את החריץ, ואח"כ אפשר להוציא (כ"כ בתשובה לרב נחשון).

ואולם, אחר מה שראינו כאן, ראשונים רבים הבינו שישנו צורך להעביר בפועל ולהשאיר שם, וגם הראשונים שהבינו שלא כך, הבינו שבכלל כל הדין הזה נאמר בשעת

עשיית התפילין – ובעצם א"כ אין שום ראשון שכתב מפורש שהצורך בחוט הוא להעביר על מנת להוציא ובשביל להוכיח את קיומו של החריון. וכיון שכך, נראה שאין צורך ממשי בהפרדה עד התיתורא, אלא הדין היחיד שקיים מצד החריון הוא שיהיה החריון ניכר בפועל, ומספיק מלמעלה בלבד, כדלעיל.